

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Joanna Ruus-Ruusa

LONGITUUDSED MUUTUSED JA NENDE SOOLISED ERINEVUSED LASTEAIALASTE
AUTOBIGRAAFILISTES NARRATIIVIDES

Seminaritöö

Juhendajad: Tiia Tulviste, Pirko Tõugu

Läbiv pealkiri: Longituudsed muutused laste kirjeldustes

Tartu 2012

Kokkuvõte

Longituudsed muutused ja nende soolised erinevused lasteaialaste autobiograafilistes narratiivides

Käesolevas seminaritöös uuriti, kas ja kuidas erinevad laste autobiograafilised kirjeldused ajasmuutuvad ning millised need vastavalt soole on. Laste jutustuste puhul analüüsiti sõnavara mitmekesisust ja laste jutukust. Intervjuude tulemusel lasteaialastega (n=39) selgus antud uurimuse käigus, et soolised erinevused jutukuse ja sõnavara mitmekesisuse näitel puuduvad. Samuti selgus, et samade näitajate puhul ei esine lasteaialaste autobiograafilistes jutustustes longituudseid muutusi.

Märksõnad: Autobiograafilised narratiivid, soolised erinevused, longituudsed muutused, jutukus, sõnavara mitmekesisus

Abstract

Longitudinal changes and their generic differences in kindergarten children's autobiographic narratives

This work was concentrated on if and how does children's autobiographic narratives differ and which are the changes according to gender. Based on children's stories their vocabulary diversity and talkativeness were analysed. As a result it was discovered that when considering talkativeness and vocabulary diversity any generic differences did not appear. It was also found that with the same parameters there were no longitudinal changes in kindergarten children's autobiographic narratives.

Key words: Autobiographic narratives, generic differences, longitudinal changes, talkativeness, vocabulary diversity

1. Sissejuhatus

1.1 Autobiograafilised mälestused ja nende kujunemine

Autobiograafilised mälestused moodustavad organiseeritud teadmistekogumi inimesele isiklikku tähendust omavatest ja endaga seotud kogemustest ning tekivad samaaegselt kognitiivse iseenda kujunemisega (Howe ja Courage, 1997). Markowitsch ja Welzer (2010) on öelnud, et autobiograafiline mälu on see, mis võimaldab inimesel tõlgendada olevikule eelnenud minevikku, andes seeläbi võimaluse enesemääratluseks praeguses aeg-ruumis. Autobiograafiline mälu tekib eelkooli aastate teises pooles ning võimaldab seeläbi uut sorti enesemääratlust ja oma mineviku ja olevikulise tegevuse mõtestamist. (Nelson, 2003).

Nelson (2003) leiab, et koos autobiograafilise mälu tekkega saab alguse ka inimese unikaalne teadlik elulugu, mille kõik etapid ja perioodid, alates lapseast kuni täiskasvanuks saamiseni on tihedalt seotud, üksteist ja ka indiviidi arengut mõjutavad. Markowitsch ja Welzer (2010) lisavad, et mälu areng leiab aset kahel erineval tasandil, kus esialgu eksisteerib imik ja väga noor laps eraldatud maailmas ilma episoodilise mäluta ja suutmata eristada oma mälestuste põhjust. Eelkooliealisena saavutab laps aga võime määratleda ennast aegruumis, eristada erinevaid sündmusi ja nende toimumisaega. Nii arenebki keele omandamise ja kognitiivse eneseteadvuse tekkega välja nende autobiograafiline-mina. (Markowitsch ja Welzer, 2010)

Kuigi autobiograafiline mälu on väga personaalne ja isikupärane ei pääse see kunagi inimese kultuuriruumi tingitud ja sotsiaalsetest mõjutustest (Nelson, 2003). Ka Schwarz ja Sudman (1994) leiavad, et autobiograafiline mälu võimaldab arusaama mälust ja tunnetuslikkusest lisaks isiklikule tasandile ka sotsiaalses kontekstis. Laiemas kontekstis võibki öelda, et autobiograafiline mälu on biokultuuriline seos individuaali ja keskkonna ning inimese ja kultuuri vahel (Markowitsch ja Welzer 2010). Kultuuriga seoses on Leichtman ja teised öelnud, et kultuurilised tõekspidamised mõjutavad seda, kuidas vanemad lastega minevikusündmustest rääkinud on, kuidas organiseerib laps mälus endaga seotud mälestusi, kuidas mõistab emotsioone ja kui tähtsaks peab isiklike mälestusi. Ka kogu eelnevalt väljatoodu mõjutab omakorda seda, kuidas kujuneb inimese autobiograafiline mälu. (Leichtman, Wang ja Pillemer, 2003)

Autobiograafiline mälu koosneb paljudest erinevatest teguritest ja oskustest ning üks olulisem neist on kõneoskus. Kõne on autobiograafiliste mälestuste tekkimisel sama tähtis komponent kui inimene ise ja sotsiaalne keskkond. Kõne ja selle areng toetab verbaalset ligipääsu autobiograafilisele mälule, näiteks ei suuda lapsed jutustada minevikusündmustest, mis tekkisid ajal, kui nad veel rääkida ei osanud, isegi kui nad tegelikult neid sündmusi käitumuslikult mäletavad. (Nelson ja Fivush, 2004b) Lapsed, kelle tunnetuslik kontseptsioon endast areneb välja varem, on arenenumad ka oma lingvistiliste võimete poolest ja suudavad anda rohkem ja tihedamini informatsiooni mineviku sündmuste kohta (Markowitsch ja Welzer, 2010).

1.2 Soolised erinevused autobiograafilistes kirjeldustes

Soo mõiste saab eriti tähtsaks ja stereotüüpseks vanuses 2-5 aastat. Alates kolmandast eluaastast teab laps lisaks füüsilistele erinevustele ka paljusid kultuurilisi stereotüüpe, mis on seotud sugudevahelise erinevusega ning seda tänu levinud stereotüüpidele kindlas kultuuriruumis, laste kirjanduses, televisioonis ning vanemate ja õpetajate tõekspidamistes. (Golombok ja Fivush, 1996)

Paljud uurimused on tõestanud, et poiste ja tüdrukute kõne diferentseerub suurel hulgal erinevatest lingvistilisest vormidest. Suurim tendents paistab ilmnevalt selles, et tüdrukud omandavad enamus kõnega seotud oskustest varem ja lihtsamalt kui poisid, nende kõnearengu struktuur erineb poiste omast. Varasemalt on teadlased arvanud, et nende erinevuste põhjuseks on bioloogilised erinevused, kuid tänapäeva teaduses seletatakse üha suuremat osa kõne soolistest erinevustest sotsiaalse keskkonnaga, mis poisse ja tüdrukuid ümbritseb. (Coates, 2004) Coates (2004) toob välja 6 peamist põhjust või käitumismustrit, mis poiste ja tüdrukute kõne eristab või mõjutab:

- 1) Kõne detailsus ja konkreetsus erineb kindlates lingvistilistes olukordades (vandumine, keelatud teemadel rääkimine, jutukus, viisakus)
- 2) Vanemate kõnekasutuse erinevus olenevalt lapse soost.
- 3) Vanemate erinev suhtlemisviis olenevalt lapse soost (tüdrukute juttu katkestatakse rohkem, tüdrukutega rääkides kasutatakse rohkem sosistamist).

- 4) Vanemate eelarvamused seoses laste verbaalsusega on poistele ja tüdrukutele erinevad
- 5) Erinev tagasiside vanematelt poiste ja tüdrukute samasugusele käitumisele samades lingvistilistes olukordades (poiste agressiivne rääkimisviis saab positiivsemat tagasisidet kui sama käitumine tüdrukutel).
- 6) Laste osalemine soo-kesksetes subkultuurides, mis loovad ja säilitavad meeste ja naistele omaseid käitumisnorme.

Coatesega nõustuvad ka Fivush ja Buckner (2003), öeldes, et poisid ja tüdrukud tõepoolest tõlgendavad oma mälestusi erinevalt. Tüdrukud asetavad oma mälestused sotsiaalsele tasandile ja tõlgendavad neid tuues esile eelkõige mälestuste seotust suhete ja teiste inimestega samal ajal kui poisid käsitlevad oma mälestusi isiklikumast vaatepunktist, keskenduses nendest rääkides eelkõige endale. Lisaks mõjutab jutustuste soolist erinevust see, et nii emad kui isad suhtlevad mineviku sündmustest rääkides tüdrukutega teisiti kui poistega, asetades mälestused tüdrukute puhul sotsiaalsemasse, emotsionaalsemasse ja teistest sõltuvamasse konteksti kui poiste puhul (Fivush ja Buckner, 2003).

1.3 Longituudsed muutused autobiograafilistes kirjeldustes

Hoolimata sellest, et laste jutt on algselt mõjutatud vanemate suunavatest küsimustest muutub nende oskus rääkida minevikust paremaks vanuses 2-2,5 aastat, kui nende tähelepanekud ja meenutused muutuvad detailsemaks (Markowitsch ja Welzer, 2010). Vanuses 3-3,5 aastat on lapsed võimelised seostama rohkem või vähem omavahel seotud jutustusi minevikust osalise täiskasvanute abiga. Need algelised narratiivsed oskused paranevad oluliselt järgnevate aastate jooksul. (Nelson ja Fivush, 2004; Reese, 2002, Markowitsch ja Welzer, 2010 kaudu) Hadeni ja teiste (1997) uuringust on selgunud, et 6-aastaste laste kirjeldused on detailrikkamad kui 3-aastaste omad.

Kõige suuremat soolist erinevust laste jutustustes võib täheldada vanuses 2-5 aastat ($d=0.51$), kohe pärast seda, vanuses 5-9 aastat kaob laste jutustustes sooline erinevus praktiliselt täiesti ($d=0.06$) ning hakkab pärast seda jälle järkjärgult tõusma, kuid ei saavuta vähemalt enne täiskasvanuikka jõudmist kii kõrget erinevuse taset kui 2-5 aastaselt. (Leaper ja Smith, 2004)

Enne neljandat eluaastat on tüdrukud jutukamad ja ladusama sõnakasutusega kui poisid, pärast neljandat eluaastat suur erinevus poiste ja tüdrukute jutukuses aga kaob (Coates, 2004). Haden ja teised (1997) on oma USAs läbiviidud uurimuses näidanud 6-aastaste laste kirjelduste suuremat detailirikkust võrreldes 3-aastaste lastega.

1.4 Töö eesmärk

Käesoleva töö peamiseks eesmärgiks on uurida longituudseid muutusi ja nende muutuste soolisi erinevusi lasteaialaste autobiograafilistest kirjeldustes, võttes vaatluse alla laste jutukuse ja sõnavara mitmekesisuse.

Nelson ja Fivush (2004a) ütlevad, et ligikaudu 4 aastastel lastel on piisav arusaav iseendast ajas ning selles vanuses tekib ka autobiograafiline mälu. Fivush ja Buckneri (2003) leiavad aga, et laste soolistest erinevustest autobiograafilistes mälestustes saab rääkida juba alates kolmandast eluaastast. Käesolev uurimus võtab seega vaatluse alla lasteaialapsed kui valimi, kelle puhul autobiograafilised mälestused on juba ilmnenud ning sa soolised erinevused autobiograafilistest mälestustes ja nende jutustamises on olemas.

Kuigi on teada, et mehed ja naised on paljuski sarnased, siis huvitub teadus eelkõige nendevahelistest erinevustest ja seetõttu on oluline uurida naiste ja meeste kõnet ning nende omavahelist erinevust (Coates, 2004). 21. sajandil on teadlased kõne uurides keskendunud lisaks erinevate lingvistiliste korrelatsioonide uurimisele üha enam sellele, milline on sotsiaalne mõju kõnele ja selle arengule ja järjest suurem vajadus on olla teadlik kõne ja kõnelejate soolistest sarnasustest ja erinevustest (Coates, 2004). Sellega seoses on oluline ka käesolev uurimustöö, uurides jutustuste puhul justnimelt soolisis erinevusi.

Lisaks seisneb käesoleva töö panus selles, et Eesti laste puhul on nende autobiograafiliste jutustuste põhjal kõnet uuritud vähe, kuid Nelson (2003) leiab, et autobiograafiline mälu ei jää kunagi mõjutamata inimese kultuuriruumist ja sotsiaalsetest keskkonnast. Seega on oluline mõista, millised on erinevused vastavalt keskkonnale, milleks antud uurimuses on Eesti riik. Erinevuste uurimine longituudselte võimaldab lisaks sooliste erinevuste uurimisele vaadelda ka

nende muutumist ajas ning mõista, kas soolised erinevused muutuvad olenevalt laste vanusest ning kui jah, siis kuidas.

Sissejuhatavast ja teooriaid tutvustavast osast lähtuvalt püstitab autor järgmised hüpoteesid:

1. Tüdrukud on nooremas eas oma autobiograafilistes kirjeldustes jutukamad kui poisid.
2. Tüdrukute sõnavara on nooremas eas poiste omast mitmekesisem.
3. Vanemad lapsed on jutukamad kui nooremad.
4. Vanemate laste sõnavara on mitmekesisem.
5. Mida vanemaks lapsed saavad, seda enam vähenevad soolised erinevused jutustustes.

2. Meetod

2.1 Valim

Käesoleva uurimustöö valimi moodustavad 39 last (20 poissi ja 19 tüdrukut) erinevatest Tartu lasteaedadest. Laste vanus varieerub esimese intervjuu läbiviimisel vahemikus 3 aastat kuni 5 aastat ja 4 kuud ($M=4,11$, $SD=0,65$) ja teisel intervjuu läbiviimisel vahemikus 5 aastat ja 3 kuud kuni 7 aastat ja 2 kuud ($M=6,09$, $SD=0,58$). Kõik intervjuueeritavad on pärit ükskeelsetest perekondadest ning nende kodukeel on eesti keel.

2.2 Protseduur

Käesoleva uuringu andmed on pärit uurimuse IDEFICS andmebaasist. Selle uurimuse käigus viidi lasteaialastega läbi ligikaudu 2 aastase vahega 2 intervjuud, kus paluti neil kõigepealt kirjeldada üht etteantud pilti ning seejärel rääkida oma viimasest sünnipäevast, oma tegemistest väljaspool lasteaeda (nädalavahetus, tegevused koos vanematega, lemmikmängud), toitumisest ning teistkordsel intervjuul ka sellest, mis neid rõõmsaks teeb. Antud seminaritöö kontekstis analüüsitakse autobiograafiliste jutustuste ja mälestuste analüüsimiseks mõlema intervjuu puhul vestlusest vaid viimase sünnipäevaga ning lasteaiaaväliste tegevustega seotud osa.

Iga intervjuu viidi läbi iga lapsega individuaalselt, see toimus lasteaia ning eraldi ruumis, kus viibisid vaid laps ja intervjuueerija ja see lindistati diktofoniga. Kõik intervjuud viis läbi lastele eelnevalt tundmatu naissoost intervjuueerija. Esimese intervjuu kestvus oli ligikaudu 4-10 min, kuid mitte üle 15 minuti, teise intervjuu kestvus oli ligikaudu sama mis esimesel, kuid ei kestnud kauem kui 20 minutit. Käesoleva töö autor ei osalenud IDEFICS uurimuses, seega ei ole ta seotud ei valimi ega intervjuukava koostamisega, samuti ei viinud ta läbi intervjuusid. Autori poolne analüüs toimus juba olemasolevate intervjuude transkriptsioonide põhjal.

2.3 Muutujad

Transkriptsioonid viidi CHAT (*Codes for the Human Analyses of Transcripts*) formaati ning seejärel analüüsiti neid programmiga CLAN (*Computerized Language Analyses*).

Transkriptsioone analüüsiti kahest aspektist:

1) jutukus

Laste jutukust analüüsiti kahest aspektist: kui palju sõnu kasutab laps kogu intervjuu/jutustuse vältel ning kui palju erinevaid sõnu ta kogu intervjuu/jutustuse vältel kasutab. Välja jäeti häämitsused (näiteks mhm, ee, mm) ja nimed ning üheks sõnaks loeti samatüvelised sõnad (näiteks mängisin, mängisime ja kodus, koju).

2) sõnavara mitmekesisus

Sõnavara mitmekesisuse näitajaks oli intervjuu/jutustuse erinevate sõnade suhe kõigi sõnadega (*type-token ratio*). Ka selle suhte leidmisel jäeti välja eelpool mainitud häämitsused, nimed ja samatüvelised sõnad.

Statistiliseks analüüsiks kasutati programmi SPSS 20.0, mille abil vaadeldi soolisi erinevusi laste jutukuses ja sõnavara mitmekesisuses ning nende näitajate muutust longituudseltselt.

3. Tulemused

3.1 Soolised ja erinevused

Poiste ja tüdrukute keskmised skoorid ja standardhälbed jutukuse ja sõnavara mitmekesisuse kohta autobiograafilistes jutustustes esimese ja teise intervjuu tulemuste põhjal ning kogu valimi kohta esimese ja teise intervjuu põhjal on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Sõnade koguarvu, erinevate sõnade arvu ja sõnavara mitmekesisuse skooride ja standardhälvete koondtabel.

		Jutukus		Sõnavara mitmekesisus
		Sõnade koguarv	Erinevate sõnade arv	
		<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>
Poised	I	83,65 (67,17)	39,80 (25,66)	0,54 (0,15)
	II	106,65 (82,78)	53,60 (39,24)	0,57 (0,16)
Tüdrukud	I	104,68 (103,92)	49,79 (29,77)	0,58 (0,14)
	II	103,16 (83,67)	49,32 (30,03)	0,58 (0,16)
I intervjuu		93,90 (86,51)	44,67 (27,83)	0,56 (0,15)
II intervjuu		104,95 (82,13)	51,51 (34,67)	0,57 (0,16)

Esimese intervjuu põhjal saadud andmetega läbiviidud ANOVA järgi ei leidu aga statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ühegi uuritud näitaja kohta: 1) sõnade koguarv ($p=0,455$), 2) erinevate sõnade arv ($p=0,268$), 3) erinevate sõnade suhe sõnade koguarvuga ($p=0,451$). Seega võib väita, et esimesel intervjuu tulemuste põhjal statistiliselt olulisi soolisi erinevusi välja ei tulnud. Tüdrukud ei kasuta nooremas eas poistest oluliselt rohkem erinevaid sõnu, samuti ei erine olulisel määral nende sõnade koguarv ja sõnade mitmekesisus. Puudub ka statistiline erinevuse olulisus kõigi jutukuse näitajate põhjal: 1) sõnade koguarv ($p=0,455$), erinevate sõnade arv ($p=0,268$), jutukuse mitmekesisus ($p=0,351$).

Käesolevate tulemuste põhjal saadud andmetega läbiviidud ANOVA järgi ei leidu aga statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ühegi uuritud näitaja kohta: 1) sõnade koguarv ($p=0,896$), 2) erinevate sõnade arv ($p=0,705$), 3) erinevate sõnade suhe sõnade koguarvuga ($p=0,888$). Seega võib väita, et teise intervjuu tulemuste põhjal statistiliselt olulisi soolisi erinevusi välja ei tulnud.

3.2 Longituudsed erinevused

Nagu tabelist 1 näha, võib poiste puhul näha kasvu sõnade koguarvus, erinevate sõnade arvus ning muutust sõnavara mitmekesisuses. Kuid ka ükski nendest muutustest ei osutunud statistiliselt oluliseks.

T-testi (*dependent samples*) järgi kasvas poiste sõnade koguarv keskmiselt 23 sõna, erinevate sõnade arv 13,8 sõna ning mitmekesisuse näitaja 0,029 võrra. Statistiline olulisus puudub kõigi vaadeldavate näitajate osas: 1) kogu sõnade arv ($p=0,257$), 2) erinevate sõnade arv ($p=0,138$), 3) sõnavara mitmekesisus ($p=0,474$).

Tüdrukute sõnade koguarv sama testi järgi tõusis keskmiselt 1,5 sõna, erinevate sõnade arv langes keskmiselt 0,5 sõna ja mitmekesisuse näitaja tõusis 0,001 võrra. Statistiline olulisus puudub kõigi vaadeldavate näitajate osas: 1) kogu sõnade arv ($p=0,950$), 2) erinevate sõnade arv ($p=0,948$), 3) sõnavara mitmekesisus ($p=0,992$).

T-testi (*dependent samples*) järgi oli kahe intervjuu (poisid ja tüdrukud koos) keskmine erinevus sõnade koguarvus 11 sõna ning keskmine erinevus erinevate sõnade arvus 6,8 sõna. Sõnavara mitmekesisuse keskmised erinevad 0,012 võrra. Statistiline olulisus puudub kõigi vaadeldavate näitajate osas: 1) kogu sõnade arv ($p=0,479$), 2) erinevate sõnade arv ($p=0,244$), 3) sõnavara mitmekesisus ($p=0,611$).

Uurides longituudseid seoseid vanuse ja uuritavate kirjelduse näitajate vahel ei näita Pearson-i korrelatsioonianalüüs ühtegi statistiliselt olulist seost ($<0,25$).

4. Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida soolisi erinevusi lasteaialaste autobiograafilistes jutustustes ning teha seda laste jutukuse ja sõnavara mitmekesisuse alusel. Töö teiseks eesmärgiks oli uurida laste jutustusi longituudseltselt ning leida ka longituudseid erinevusi vastavalt soole. Vastupidiselt püstitatud hüpoteesidele ei ilmne antud töö tulemuste põhjal erinevusi jutustustes ei soost ega vanusest olenevalt.

4.1 Soolised erinevused laste jutukuses

Kuigi on leitud, et poiste ja tüdrukute kõne diferentseerub suurel hulgal erinevate näitajate põhjal (Coates, 2004) ning kõige suuremat soolist erinevust laste jutustustes võib täheldada vanuses 2-5 aastat (Leaper ja Smith, 2004), siis antud uurimuse põhjal soolisis erinevusi laste jutustustes täheldada ei saa.

Kuigi esimese intervjuu põhjal ilmnis erinevus poiste ja tüdrukute sõnade koguarvus kui erinevate sõnade arvus, siis nagu ka tulemustes mainitud, ei osutunud need statistiliselt oluliseks. Selle kohasel ei leidu tõestust esimesele hüpoteesile, mille järgi on tüdrukud nooremas eas poistest jutukamad. Väga nõrk tendents soolisele erinevusele on siiski erinevate sõnade arvul, kuna statistilise vea tõenäosus on teistest väiksem. Statistiliselt ei leidu aga kinnitust ka teisele hüpoteesile, mille kohaselt on tüdrukute sõnavara nooremas eas poiste omast mitmekesisem.

Teise intervjuu tulemuste põhjal on näha väikest soolist erinevust erinevate sõnade arvus, kuid selle tulemuse statistilise vea tõenäosus ei näita kasvõi väga väikest tendentsi sooliseks erinevuseks. Kuna statistilist olulist soolist erinevust vanemas eas poiste ja tüdrukute vahel ei ole, siis leiab kinnitust viienda hüpoteesi osa, mille kohasel vanemas eas soolisi erinevusi ei ole. Samas hüpoteesi osa, mille kohaselt need soolised erinevused vähenevad, kinnitust ei saa, kuna antud uurimuse tulemuste põhjal ei ole neid erinevusi ka nooremas vanuses.

Üheks põhjuseks sooliste erinevuste mitteilmnemisel võib tuua selle, mis situatsioonis vestlus toimus ning mis teemadel lastega räägiti. Kõne mõjutavad erinevad suhtlussituatsioonid (Coates,

2004) ja mõnes muus olukorras oleks laste soolised kõne erinevused ehk paremini ilmnenuid kui võõra inimesega sünnipäevast ja nädalavahetusest rääkides. Samuti on Coates (2004) öelnud, et kõne mõjutab see, kuidas lastega kodus suheldakse ja millistest subkultuuridest lapsed pärit on. Nende muutujatega arvestamine valimi puhul või nende muutujate mõõtmine testis annaks ehk selgemad mõõtmistulemused.

4.2 Longituudsed erinevused laste jutukuses

Kuigi vanuses 2-5 soolised erinevused suurenevad (Leaper ja Smith, 2004), siis antud uurimus seda longituudset muutust kõne seisukohalt ei kajasta.

Kuigi poiste puhul on näha kasvu sõnade koguarvus, erinevate sõnade arvus ning muutust sõnavara mitmekesisuses, siis statistiline olulisus sellel longituudsel muutusel puudub. Siiski saab öelda, et esineb teatav trend selles suunas, et poiste jutukus suureneb vanusega mõlema jutukuse näitaja alusel. Tüdrukutel oli see muutus praktiliselt olematu.

Kui vaadelda poiste ja tüdrukute tulemusi koos, võib näha kasvu nii laste mõlemas jutukuse näitajas kui sõnavara mitmekesisuse näitajas, kuid statistiliselt nende muutuste olulisus puudus. See tulemus lükkab ümber ka kolmanda ja neljanda hüpoteesi, tõestades, et vanemad lapsed ei ole jutukamad ning ka nende sõnavara ei ole võrreldes noorema eaga mitmekesisem.

Seda, miks ei leitud soolisi erinevusi vanemad eas, võib põhjendada sellega, et vanuses 5-9 aastat kaob laste jutustustes sooline erinevus, küll aga oleks pidanud ilmnema see Leaperi ja Smithi (2004) järgi esimesel intervjuul ning sellisel juhul oleks ilmnenuid ka suur longituudne muutus.

Hadeni ja teiste (1997) järgi, kes on oma USAs läbiviidud uurimuses näidanud 6-aastaste laste kirjelduste suuremat detailrikkust võrreldes 3-aastaste lastega, võib üheks longituudsete erinevuste puudumise põhjuseks olla ka see, et kõne vaadeldi vaid jutukuse ja sõnavara mitmekesisuse, kuid mitte detailsuse alusel.

4.3 Kriitika ja võimalikud edasiarendused

Võimalikud edasiarendused käesoleva töö jaoks valimi suurust muutmata oleks jutukuse puhul otstarbekas võtta analüüsimiseks ka intervjuude pikkus. See võimaldaks arvutada nii sõnade koguarvu minutis kui erinevate sõnade arvu minutis ning see omakorda tõstaks uurimistulemuste valiidsust, kuna intervjuud on väga erineva pikkusega, seetõttu on suur varieeruvus intervjuude sõnade arvus ning jutukuse tulemused ei pruugi peegeldada tegelikkust.

Teise võimaliku edasiarendusena käesoleva töö jaoks võiks võtta veel mõne näitaja, mis võimaldaks hinnata autobiograafiliste jutustuste soolist erinevust ja muutust longituudseltsel veel ühe näitaja alusel. Üks võimalus selleks oleks võtta uurimusse sisse ka näiteks jutustuste detailsus.

Valimit muutes võiks seda edasiste uurimuste puhul suurendada, kuna antud töö valim on minimaalne adekvaatsete tulemuste saamiseks ning suurem valim võimaldaks parema tulemuste usaldusväärsuse.

Lõpetuseks võiks kitsaskohana välja tuua ka intervjuude ülesehituse. Intervjuud olid väga erineva pikkusega, mõnedes nendest oli palju suunavaid küsimusi, teistes jälle palju avatud küsimusi. Mõnes intervjuus loobuti küsimuse esitamisest esimese eitava või põikleava vastuse korral, teise intervjuu puhul nähti vastuste saamise ja lapse nii-öelda avamise nimel rohkem vaeva, esitades küsimust ja selle variatsioone nii kaua kuni vastus saadi. Ühtlustades intervjuude kestvust ning intervjuus esitatud küsimusi ja nende stiili, saaks seeläbi tagada tulemuste suurema usaldusväärsuse.

Antud uurimuse panus seisneb eelkõige selles, et juhib tähelepanu võimalikule sooliste ja longituudsete muutuste puudumisele laste autobiograafilistes narratiivides vanuses 3-7 aastat. Antud töö tulemus võib tõestada keskkonna olulisust kõne sooliste ja longituudsete muutustele. Samuti pakub seminaritöö võimalikke edasiarendusi, mille abil antud uurimuse tulemusi kas kinnitada või ümber lükata.

5. Kirjanduse loetelu

- Coates, J. (2004). *Women, men and language*. Harlow: Pearson Longman.
- Fivush, R. & Buckner, J. P. (2003). Creating gender and identity through autobiographical narratives. In R. Fivush & C. A. Haden (Eds.). *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives* (pp. 149-168). Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.
- Golombok, S., & Fivush, R. (1996). *Gender development*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Haden, A.C., Haine, R. A., & Fivush, R. (1997). Developing narrative structure in parent-child reminiscing across the preschool years. *Developmental Psychology*, 33(2), 295-307.
- Haden, A.C., Haine, R. A., & Fivush, R. (1997). Developing narrative structure in parent-child reminiscing across the preschool years. *Developmental Psychology*, 33(2), 295-307.
- Leaper, C., & Smith, T. E. (2004). A meta-analytic review of gender variations in children's language use: talkativeness, affiliative speech, and assertive speech. *Developmental Psychology*, 40(6), 993-1027.
- Howe, M. L., & Courage, M. L. (1977). The Emergence and early development of autobiographical memory. *Psychological Review*, 104, 499-523.
- Leichtman, M. D., Wang, Q., & Pillemer, D. B. (2003). Cultural variations in independence and autobiographical memory: lessons from Korea, China, India and the United States. In R. Fivush & C. A. Haden (Eds.). *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives* (pp. 3-28). Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.
- Markowitsch H. J., & Welzer, H. (2010). *The development of autobiographical memory*. East Sussex: Psychology Press.
- Nelson, K. (2003). Narrative and self, myth and memory: emergence of the cultural self. In R. Fivush & C. A. Haden (Eds.). *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives* (pp. 3-28). Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.
- Nelson, K., & Fivush, R. (2004a). Culture and language in the Emergence of autobiographical memory. *Psychological Science*, 15 (9), 573-577.
- Nelson, K., & Fivush, R. (2004b). The emergence of autobiographical memory: a social cultural developmental theory. *Psychological Review*, 11(2), 486-511.
- Schwarz, N., & Sudman, S. (1994). *Autobiographical memory and the validity of retrospective reports*. New York: Springer-Verlag.

6. Lisa

6.1 Lisa 1: Näide intervjuu transkriptsioonist esimesel intervjuueerimisel

Lapse kood: 1210179

@begin

@Sex of EXP: female

@Sex of CHI: male

@Location: Sassi lasteaed, Tartu

*EXP: aga räägi mulle siis seda et kas sa oma viimast sünnipäeva mäletad?

*CHI: jah.

*EXP: ei mäleta?

*CHI: mäletan.

*EXP: kas sul äkki külalisi ka käis?

*CHI: jah.

*EXP: käisid.

*EXP: kes sul käisid?

*CHI: ma ei mäleta.

*CHI: sünnipäev.

*EXP: sünnipäev.

*EXP: kes sul käisid sünnipäeval?

*CHI: ei tea.

*EXP: ei tea?

*EXP: aga kas sa kingitusi ka said?

*CHI: jaa.

*EXP: mis sa said?

*CHI: auto.

*EXP: auto.

*EXP: kelle käest sa said auto?

*CHI: ei tea.

*EXP: ei tea?

*EXP: said auto veel midagi said?

*CHI: XXX.

*EXP: nii aga siis räägi mulle sellest et mida sa siis teed kui sa lasteaias ei ole?

*CHI: kodus.

*EXP: kodus.

*EXP: mis sa kodus teed?

*CHI: mängin.

*EXP: millega sa mängid?

*EXP: kas sa mängid selle samaga?

*EXP: millega sa veel mängid?

*EXP: on veel mänguasju?

*EXP: mis sul veel on?

*CHI: mul on hästi palju mänguasju.

*EXP: mis sul veel on?

*CHI: hästi palju asju mul on.

*EXP: kas sa ütled ka mõned asjad mis sul on?

*EXP: kas sul on mõni lemmikmäng ka või?

*EXP: mis su lemmikmäng on?

*CHI: ei tea.

*EXP: aga on mõni asi millega sulle väga väga meeldib mängida?

*EXP: millega sa kogu aeg mängid?

*CHI: ei tea.

*EXP: sa ei tea?

*EXP: aga kas sa seda mäletad mida sa emme ja issiga laupäeval ja pühapäeval tegid?

*CHI: mängisin.

*EXP: mängisite?

*EXP: mida te mängisite?

*EXP: mäletad sa mida te mängisite?

*EXP: mäletad küll?

*EXP: ei mäleta?

*EXP: aga käisite te ka äkki kuskil?

%act: laps noogutab.

*EXP: kus te käisite?

*CHI: ei tea.

*EXP: mäletad et kuskil käisite aga ei ei tea kus?

*CHI: ei tea.

*EXP: ei tea.

@end

6.2 Lisa 2: Näide intervjuu transkriptsioonist teisel intervjuerimisel

Lapse kood: 1210103

@Begin

@Participants: 1210103, EXP Heidi

@Sex of CHI 1210103: male

@Location: Krõll lasteaed, Tartu

@Situation: past talk

*EXP: räägi mulle nüüd enda viimasest sünnipäevast.

*EXP: sinu viimane sünnipäev.

*CHI: see on vist saja aasta pärast sest ma olen juba nii suur.

*EXP: ei siis kui sul oli viimane sünnipäev.

*EXP: millal sul oli viimati sünnipäev?

*CHI: ee mul alles tuleb aga siis.

*CHI: aa näiteks eelmine aasta oli küll.

*EXP: eelmine aasta.

*CHI: mhmh.

*EXP: räägi sellest sünnipäevast mis sul eelmine aasta oli.

*CHI: see oli päris lõbus.

*CHI: ma pidasin seda lõunakeskuses.

*CHI: ahaa keskuses.

*EXP: mhmh.

*CHI: ja siis üks sõber kinkis mulle ühe lego roboti.

*CHI: see oli selline kahejalaline.

*CHI: ja tal oli üks saag oli käsi.

*CHI: ja siis teine oli see haarats.

*EXP: mhmh.

*CHI: millega sai ta kristalle kinni võtta.

*CHI: seal olid need kivi kollid.

*CHI: need kes sõid kristalle ja siis nad said väga tugevaks.

*EXP: mhmh.

*CHI: jõuavad isegi koopa ära purustada.

*EXP: mhmh.

*EXP: mis sa veel enda viimasest sünnipäevast mäletad.

*CHI: eh rohkem ei mäleta vist mitte midagi ainult sõprade nimesid.

*EXP: sõprade nimesid mäletad.

*CHI: mhmh.

*EXP: mhmh.

*CHI: ma mäletan ainult poiste sõprade tüdrukuid ma enam hästi ei mäleta.

*EXP: mhmh.

*CHI: näiteks üks on joonatan.

*EXP: mhmh.

- *CHI: ja teine siis on johannes.
*CHI: kes läks tallinna kellukese lasteaeda.
*EXP: mhmh.
*EXP: meenub sul veel midagi mis seal sünnipäeval oli.
*CHI: ei.
*EXP: ei meenu rohkem.
*EXP: mhmh.
*EXP: aa räägi siis mis sa ema isaga laupäeval pühapäeval kodus tegid.
*CHI: see mis tuleb see laupäev või pühapäev siis lähen uisutama.
*EXP: mhmh.
*CHI: jälle sinna tagasi.
*CHI: seal kus ma praegu täna käisime.
*EXP: mis sa eelmine laupäev või pühapäev mis nüüd ära oli juba mis sa siis tegid ema isaga kodus.
*CHI: olin lihtsalt kodus.
*CHI: tahtsin et oleks mänguasja püha aga ei tulnud.
*EXP: mhmh.
*CHI: sinnani tuleb veel oodata kümme päeva.
*EXP: milleni?
*EXP: mänguasja.
*CHI: mhmh.
*EXP: mänguasja päev või püha mis see oli.
*CHI: mhmh.
*EXP: mhmh.
*CHI: selleni tuleb veel kümme päeva oodata.
*EXP: mhmh.
*EXP: mis sa veel tegid ema isaga laupäeval pühapäeval kodus?
*CHI: siis ükspäev käisime ostmas.
*EXP: ostmas.
*CHI: mhmh.
*CHI: ta ostis mingi neli päeva ostis endale süüa et saada soome minna jälle.
*EXP: mhmh.
*CHI: ta on soomes bussijuht.
*CHI: minu issi.
*EXP: issi jah mhmh.
*CHI: mhmh.
*CHI: ema on siin eestis töötab arvutiga.
*EXP: mhmh.
*CHI: ta teeb ühistu tööd.
*EXP: mhmh.
*CHI: ta teeb koguaeg.
*CHI: ta teeb südaööseni välja ühistu tööd kui ta kodus on.
*EXP: mhmh.
*EXP: mis sa veel ema isaga kodus tegid laupäeval pühapäeval?
*CHI: ei meenu enam.
*EXP: ei meenu enam mhmh.

*EXP: aa mis sööke sa täna sõid?
*CHI: praegu sõin vist piimariisisuppi
*EXP: mhmh.
*CHI: siis lõunaajal vist.
*CHI: mul on mõelda vaja.
*EXP: no mõtle mõtle.
*EXP: mis sa hommikul sõid seda mäletad.
*CHI: jah.
*CHI: muna seda leiba.
*EXP: muna leiba sõid mhmh.
*CHI: ja kakao oli kõrval.
*EXP: mhmh.
*CHI: nii ma räägin nüüd ühe rühma asja ka mis meil köögis on.
*EXP: noh.
*CHI: siin kus enne tavaliselt nõusid pesed.
*EXP: mhmh.
*CHI: seal on nõudepesu masin toodi.
*EXP: mhmh jah.
*EXP: aa mis su lemmiksöök on?
*CHI: boršisupp siin.
*EXP: boršisupp siin aga kodus.
*CHI: tavaliselt friikartulid.
*EXP: friikartulid.
*CHI: jõulude ajal on eriti maitsvad.
*CHI: ketsupit kõrvale ja kastad sinna sisse mm kui maitsvad.
*EXP: mhmh.
*CHI: ma käisin seal veel ühes kohas.
*CHI: et siis seal raekoja ees on üks see lumelinn.
*CHI: seal on hästi libe jää.
*CHI: sealt saab alla lasta ka.
*CHI: ja ma astusin ühe asja pealt astusin nii tillukese selle peale et oleks äärepealt maha kukkunud.
*CHI: aga ma hoitsin kinni.
*EXP: mhmh.
*CHI: kõvasti siis ma ei kuku maha.
*CHI: empsi ja isa olid kohvikus.
*EXP: mhmh.
*CHI: mina mängisin seal.
*CHI: nad lubasid mängida mul.
@End

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Joanna Ruus-Ruusa